

Белінська Я. В.
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин,
Державний податковий університет*
Белінська С. В.
*асистент,
Аграрний словацький університет,
м. Нітра, Словаччина*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-285-5-4>

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

В основу ринкової і цінової політик країн ЄС покладено три фундаментальні принципи: єдиний ринок товарів з єдиними цінами, принцип єдиної преференції, тобто перевага на ринку ЄС повинна надаватися товарам країн Євросоюзу, а також єдине фінансування. На основі цих принципів розвивається і спільна аграрна політика ЄС (САП).

САП була розроблена у 1962 р., її основне завдання – всебічна підтримка фермерських господарств. З цією метою було створено спеціальний фонд підтримки і гарантій сільгоспвиробникам, який становив 43 млрд. євро, або 50% бюджету країн Європейського економічного співробітництва. Кошти з нього щорічно спрямовуються на субсидування фермерів за наступними статтями: підтримка ринкової ціни, виплати залежно від обсягів виробництва продукції, виплати залежно від цільового використання субсидій, виплати залежно від розмірів посівних площ і поголів'я тварин, різного роду компенсаційні виплати. Згодом, в міру зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції були введені виплати на обмеження виробництва та на деякі інші статті субсидій.

САП відіграє ключову роль у процесі сталого розвитку агропромислового комплексу на основі впровадження інновацій та перспективних технологій. Останнім часом в ЄС активно розвивається такий стратегічний напрям агрополітики як стимулювання біоекономіки. У 2002 року Європейською Комісією було прийнято документ «Стратегія для Європи – науки про життя

та біотехнології». Для країн – членів ЄС він є основою для розробки національних документів у сфері біотехнологій.

Це пов'язано з великим економічним потенціалом останньої. Біоекономіка в ЄС генерує річний оборот понад 2 трильйони євро і надає роботу близько 20 мільйонам людей, що становить 9% загальної зайнятості в ЄС, 76% зайнятих (сільське господарство, виробництво продуктів харчування та напоїв). Додана вартість у розмірі 621 мільярд євро становить 4,2% від загального ВВП ЄС. Кожен євро, інвестований у дослідження та інновації в біоекономіці, повинен принести 10 євро доданої вартості до 2025 року [1]. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) прогнозує, що в 2030 році інноваційна біоекономіка становитиме близько 3% ВВП у розвинених країнах і значно більше в країнах, що розвиваються. Досягнення у сфері біоекономіки та інноваційної діяльності дозволяють країнам ЄС покращити управління своїми відновлюваними біологічними ресурсами та відкрити нові, різноманітні ринки продуктів харчування та біопродуктів.

З 2010 року Європейська Комісія реалізовувала важливу нову сільськогосподарську стратегію. Її основою її є «зелене» зростання («Європа 2020: стратегія розумного, стійкого та всеосяжного зростання») [2]. Метою цієї стратегії є підготовка економіки ЄС до сталого розвитку, ефективного використання ресурсів та запобігання старінню населення. Стратегія базується на трьох пріоритетах, що взаємодоповнюють один одного:

- розумне зростання (розвиток економіки, що базується на знаннях та інноваціях, як основних елементах конкурентоспроможності);
- стійке зростання, тобто розвиток ресурсозберігаючої, низьковуглецевої та конкурентної економіки;
- інклюзивне зростання, тобто розвиток соціально-орієнтованої та територіально-цілісної економіки з високим рівнем зайнятості населення.

Реформування САП привело до визначення таких пріоритетних напрямів розвитку аграрної сфери на період 2014–2020 років:

- вдосконалення земельних відносин для формування системи прозорих ефективних та соціально-справедливих умов та гарантування прав учасників;
- забезпечення продовольчої безпеки держави як базової функції аграрного сектору;
- формування довгострокової мотивації діяльності учасників аграрного ринку шляхом удосконалення податкової політики та бюджетної підтримки;
- дерегуляцію господарської діяльності, розвиток саморегулювання ринків та адаптацію технічного регулювання до міжнародних стандартів та вимог;
- підтримку багатокладності для ефективного розвитку видів економічної діяльності аграрного сектору в залежності від мотивації виробників;
- підвищення конкурентоспроможності продукції сільського господарства;
- раціональне використання природних ресурсів, залучених до господарського процесу в аграрному секторі, а також сприяння розвитку органічного землеробства та виробництва альтернативних видів енергії.

У 2015 р. Європейська комісія прийняла пакет щодо розвитку циркулярної економіки, який включає переглянуті законодавчі пропозиції щодо відходів, щоб стимулювати перехід Європи до циркулярної економіки, підвищити глобальну конкурентоспроможність, сприяти сталому економічному зростанню та створити нові робочі місця [3]. Концепція циркулярної біоекономіки включає три елементи: відновлювану сировину, продукти та споживання.

Необхідність забезпечення узгодженого підходу до біоекономіки за допомогою різних програм та інструментів мала своїм результатом розробку Європейською комісією окрім САП Спільної політики в галузі рибальства, Horizon 2020, Європейські екологічні ініціативи, Стратегію блакитного зростання для морського сектору, Європейське інноваційне партнерство для досліджень, розвитку та інновацій та сталого розвитку сільського господарства.

Найбільш важливою є Стратегія Horizon 2020, яка передбачає активізацію досліджень і розробок у сфері біотехнології. Вона охоплює практично всі чотири частини Рамкової програми досліджень та інновацій (2014–2020). У рамках Horizon 2020 (2014–2020) країни ЄС вже інвестували 3,85 мільярда євро, а в рамках Horizon Europe (2021–2027) запланована сума у розмірі 250 мільярдів євро буде інвестована в інноваційні проекти циркулярного землеробства в сільському господарстві, аквакультури та рибальстві, лісовому господарстві, біохімічні речовини та біоматеріали [4].

Однією з ключових програм європейської стратегії «Європа – 2020» стала програма «Європейська біоекономіка до 2030 року». Цей документ визначає стратегічний підхід до становлення біоекономіки, що базується на результатах впровадження біотехнологій і вирішення соціальних проблем до 2030 року. Реалізовуватися цей підхід має шляхом проведення узгодженої і комплексної політики у сфері біотехнологій, що спирається на біоекономіку як ключовий елемент «зеленого зростання» в Європі.

Стратегія «Європейська біоекономіка до 2030 року» зосереджена на трьох ключових аспектах:

- розробка нових технологій і процесів для біоекономіки;
- розвиток ринків та конкурентоспроможність у біоекономічних секторах;
- інтенсивна співпраця між політиками та зацікавленими сторонами [5].

Стратегія впроваджуватиме глобальний підхід до сталого використання ресурсів. Він включатиме розвиток розуміння використання біомаси та відкриття нових ринків, диверсифікації виробництва та вирішення довгострокових проблем продовольчої безпеки.

В цьому контексті значний потенціал має стимулювання виробництва інноваційної біотехнологічної промислової продукції: виробництво біопалива нового покоління на основі фототрофних культур (мікрводорослі, бактерії тощо); виробництво стандартизованого кормового продукту (наприклад, «синтетичного ячменю»); одержання біосинтетичних амінокислот; одержання біоетилену як базового сировинного ресурсу; виробництво біодеградованих

пластиків; виробництво мікроцелюлози та надміцних волокон на основі біоматеріалів; біомедичні технології тощо.

Застосування біотехнологій створює основу для формування біоекономіки як системи, що використовує біологічні ресурси для високотехнологічних продуктів. Враховуючи екологічну доцільність і соціальну важливість такої системи, розвиток біоекономіки визнається визначальною компонентою сталого економічного розвитку.

Оновлена CAP продовжує захищати інтереси фермерів: вона забезпечує підтримку їхніх доходів; надає інструменти, які допоможуть їм отримати більшу частку в ланцюжку створення вартості; і стимули для підвищення конкурентоспроможності. Нова CAP також стимулює до покращення екологічної та кліматичної ефективності завдяки більшій орієнтованості на результати [6].

Загалом CAP є найбільш інтегрованою з усіх політик ЄС і на її фінансування виділяється велика частка бюджету ЄС. Нинішня CAP ґрунтується на двох стовпах. Витрати на I рівень (ринкові заходи та прямі виплати) повністю фінансуються з бюджету ЄС, а витрати на II рівень (розвиток сільської місцевості) співфінансуються державами-членами (від 25% до 75% залежно від показника). Для більш ефективного та результативного впровадження та більш збалансованого способу фінансування бажаних пріоритетів постійно проводяться коригування політики.

Нова вимога щодо підготовки національних стратегічних планів CAP на рівні держав-членів демонструє певний зсув у бік націоналізації політики в певному відношенні, що може покращити ефективне використання наявного бюджету для сільського господарства.

Загалом САП стала однією з найбільш регульованих і найбільш суперечливих політик. Сільське господарство перебувало в центрі процесу європейської інтеграції з самого початку через нестабільність продовольчого ринку, непропорційний вплив цін на продовольство на інфляцію та необхідність підтримувати харчову промисловість. Спочатку САП була задумана як форма протекціонізму для захисту менш конкурентоспроможних європейських виробників від дешевшої агропродукції інших країн.

Однак система субсидій стала не тільки неймовірно дорогою, але й створила нерівність між фермерами. Прямі виплати CAP означають, що великі промислові ферми отримують значно більше фінансової підтримки, ніж середні або малі ферми, які насправді цього потребують. Таким чином CAP позитивно вплинула на підтримку доходів фермерських господарств, однак прямі виплати створили залежність від субсидій і знизили ефективність аграрного виробництва.

Згідно з майбутньою нормативною базою CAP, країни ЄС хочуть забезпечити здатність CAP надавати потужну підтримку для сільського господарства, покращення екології сільських територій та виробництва високоякісних продуктів харчування в межах ЄС. Майбутня CAP має відігравати вирішальну роль у зміцненні зусиль європейських фермерів щодо сприяння досягненню кліматичних цілей ЄС та захисту навколишнього середовища¹. Реалізація запропонованих реформ розпочнеться в січні 2023 року через тривалі переговори між державами-членами та між Радою ЄС та Європейським парламентом. Але норми CAP на 2014–2020 роки продовжують застосовуватися протягом перших двох років багаторічної фінансової програми на 2021–2027 роки.

Список використаних джерел:

1. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2015. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2015_agr_pol-2015-en.
2. OECD-FAO Agricultural Outlook 2018-2027. URL: https://doi.org/10.1787/agr_outlook-2018-en.
3. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2022. Reforming Agricultural Policies for Climate Change Mitigation. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation2022_7f4542bf-en.
4. OECD-FAO Agricultural Outlook 2022-2031, OECD Publishing, Paris, DOI: <https://doi.org/10.1787/f1b0b29c-en>.
5. Кенг'єл А. Чи буде виправданою ренаціоналізація та співфінансування Спільної аграрної політики? *Інтерекономіка*. 2022. № 57. С. 113–119. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10272-022-1038-5>.
6. OECD-FAO Agricultural Outlook 2022–2031. DOI: <https://doi.org/10.1787/f1b0b29c-en>.

¹ OECD/FAO (2022), *OECD-FAO Agricultural Outlook 2022–2031*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/f1b0b29c-en>